

Základy kontinentálneho konzervativizmu

Redakcia

7. mája 2019 ✚ Cirkev ✚ Konzervativizmus

Dominancia modernej anglosaskej kultúry, v druhej polovici 20. storočia, spôsobila zaujímavý úkaz: ona sama, aj keď revolučného pôvodu, dokázala vďaka svojej politickej, hospodárskej a vojenskej moci, vsugerovať európskym konzervatívcom myšlienku, že práve anglosaský konzervativizmus je tým pravým a autentickým prejavom uchovávaťceho myslenia a konania.

Kontinentálna Európa však disponuje dostatkom vlastných zdrojov konzervatívneho myslenia a preto otrocká inklinácia k cudzím vzorom môže byť vnímaná len ako známka servility, ignorantstva a v neposlednom rade strata identity a autenticity vlastného spoločenského bytia. Tento postoj, pre nezasvätených ťažko vysvetliteľný, sa ukáže byť dokonale priehľadný, keď si uvedomíme, že v osobách propagátorov anglosaského konzervativizmu máme do činenia s klasickými liberálmi. Ich postoj je formovaný štandardnými prvkami anglosaského liberalizmu a len milosrdný (či nemilosrdný) čas, plný revolučných zmien, umožnil, aby liberalizmus minulosti pózoval ako konzervativizmus súčasnosti.

Kontinentálna tradícia

Opäť sa dostávame k nutnosti definovať a rozlišovať. Konzervativizmus nie je súhrn štátoprávnej a štátno-filozofickej tradície kresťanskej Európy. Tým je učenie Cirkvi o spoločnosti, kultúre a hospodárstve. Od neho sa odvíja tradícia politiky a štátu na kontinente už od 4. storočia. Konzervativizmus je reakciou na Francúzsku revolúciu. Katolícke štáty mali svoju sociálnu filozofiu založenú na cirkevnom učení dávno predtým. Tváriť sa preto tak, ako by kontinentálny a katolícky konzervativizmus potreboval formáciu zo strany anglosaského liberalizmu, je krajne nevhodné.

Konzervatívna reakcia

Konzervatívnu reakciu na Francúzsku revolúciu môžeme rozdeliť na tieto časti:

- reakcia katolíckej Cirkvi
- reakcia katolíckeho štátu
- reakcia katolíckych konzervatívnych mysliteľov
- reakcia pravoslávneho štátu
- reakcia protestantského náboženského štátu a cirkví
- reakcia protestantských konzervatívnych mysliteľov
- reakcia protestantských liberálov

Z týchto variant nás zaujíma predovšetkým primárna reakcia katolíckych mysliteľov a tej sa budeme venovať. Najprv však drobná poznámka.

Liberálna reakcia

Vidíme, že v zozname odporcov Francúzskej revolúcie chýbajú kontinentálni liberáli katolíckeho pôvodu a ani tam byť nemôžu, pretože sa s revolúciou vrúcně stotožnili. Ako vysvetliť fakt, že anglosaskí protestantskí liberáli, ako napr. Edmund Burke reagovali na Francúzsku revolúciu negatívne? Vysvetlenie je jednoduché: tí, ktorí už úspešne absolvovali revolúciu v roku 1688 nepotrebujú ďalšiu, ktorá by spochybnila aj výsledky tej ich revolúcie – liberálno-protestantskej. Pritom je evidentné, že postuláty anglosaského „konzervativizmu“, tak ako sa prezentujú dnes, ako by z oka vypadli liberálnej, tzv. Slávnej, revolúcii z roku 1688 v Anglicku. Sklon k meštiansko-anarchizujúcemu odmietaniu panovníckej moci, sa transformoval do oslavy konštitucionalizmu a rozdeľovania vládnych právomocí až do nepostihnuteľného stratena, tradícia anglických, skorumpovaných a whigovských, volebných ťahaníc 18. storočia, sa transformovala do oslavy parlamentarizmu a protestantská mnohoplodnosť sieť do oslavy plurality bludov a náboženskej i občianskej slobody. Lokálne, etnicky obmedzené a protiklerikálne chútky britskej populácie, sa stali erbovým znamením „konzervativizmu“ druhej polovice 20. storočia.

Tradícia katolíckych štátov

Kontinentálna, katolícka a konzervatívna reakcia na revolúciu, vychádza naopak kontinuálne z historických daností. Preto v zásade celá táto tradícia bazíruje na reštaurácii starého režimu. To je jej primárnym znakom. Na reštaurácii konkrétneho režimu, konkrétnej politiky, konkrétnej situácie katolíckych monarchií pred rokom 1789. Táto snaha vychádza z vedomia reálnej kontinuity kresťanskej štátnosti, ktorá sa v daných katolíckych štátoch bez prerušenia rozvíjala celé stáročia. Katolícka teológia a reakcia Cirkvi na revolúciu tvorili základnú bázu pre týchto mysliteľov. Snaha po občianskej slobode človeka – občana, motív často podsúvaný tzv. „konzervativizmom“, tu nehrala nijakú rolu.

Konzervativizmus pred revolúciou?

Keďže konzervativizmus je reakciou, ťažko hovoriť o konzervativizme pred akciou. To, čo tak býva označované je skôr bežnou reakciou katolíka na bežné úklady sveta. To, že myslitelia ako Joseph Goerres napadali osvietenstvo, nie je z hľadiska konzervativizmu nič podstatné, pretože boj s bludmi všetkého druhu je trvalou náplňou života Cirkvi. Taktiež encykliky pápežov praniejúce slobodomurárstvo pred rokom 1789 sú len varovaním. Do iného kontextu sa dostávajú až vtedy, keď je táto revolúcia pri moci.

Reakciou Cirkvi na revolúciu sme sa zaoberali v článku s názvom Cirkev a konzervativizmus. Preto sa venujme v prvom rade katolíckym laickým mysliteľom. Za zakladateľov katolíckeho laického konzervativizmu môžeme považovať troch mysliteľov Josepha de Maistre, Louisa de Bonalda a René de Chateaubrianda. Hovoriť o záplave ďalších presahuje možnosti krátkeho článku.

Joseph de Maistre

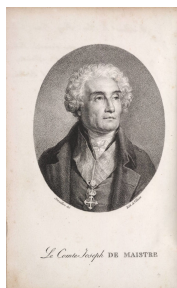

Foto: Joseph de Maistre

Zdroj: wikipedia.com

V osobe savojského grófa de Maistre, sa stretávame s najznámejším predstaviteľom autentického katolíckeho konzervativizmu. Štyri roky po vypuknutí Francúzskej revolúcie a rok po francúzskej invázii do Savojska, v roku 1793, vydáva prvú prácu zameranú na odhaľovanie revolučných bludov s názvom Listy savojského rojalistu jeho súčasníkom (Lettres d'un royaliste savoisien à ses compatriotes) a pokračuje knihou Úvahy o Francúzsku z roku 1796 (Considerations sur la France). Knihy predstavujú reakciu katolíka a monarchistu na revolučnú deštrukciu a ideové blúznenie. De Maistre bol oboznámený s dielom Edmunda Burka a oceňoval jeho realizmus, avšak hlavným ideovým zdrojom pri koncipovaní vlastných úvah bol pre neho sv. Augustín a patristická tradícia, ktorá v klasicistickom Francúzsku starého režimu predstavovala pre verných katolíkov protiváhu osvietenským myšlienkam. Stredoveká scholastika bola v onej dobe v nemilosti a de Maistrehu vedomosti o nej (podobne ako u všetkých jeho súčasníkov, mimo cirkevné rády) bola malá. Avšak sv. Tomáša Akvinského poznal a v jeho filozofii sa orientoval. Logicky, vzhľadom na augustiniánsku inšpiráciu, uprednostňoval zo starovekých mysliteľov Platóna.

K jeho nesporným prednostiam patrí veľký literárny talent, ktorý dal plne do služieb kontrarevolúcie. Jeho najčítanejším a najobdivovanejším dielom nie je strohá analýza a vedecká úvaha ale, posmrtno vydaný, „platónsky“ dialóg troch aristokratov v Petrohrade, odohrávajúc sa začiatkom 19. storočia. Svoju osobu a svoje postoje zkomponoval de Maistre do jednej z postáv, presvedčivo vytvoril aj svojho názorového oponenta a ako neutrála použil ruského senátora, ktorý predstavoval pre bežného Francúza exotický slovanský prvok. Koncepcia má reálny základ, keďže de Maistre žil niekoľko rokov v Petrohrade ako emigrant. Zo svojho pobytu si odniesol sympatie k slovanskej mentalite, ktorú nazýva „prirodzene náboženskou“.

Po porážke revolučného cisára Napoleona a reštaurácii Bourbonovcov, sa svojou knihou O pápežovi (Du Pape), z roku 1819, prihlásil k ultramontanizmu, k smeru, ktorý nadradzoval práva pápeža nad právami francúzskych kráľov v cirkevnej jurisdikcii. V širšom zmysle sa jedná o striktné katolícky postoj obhajoby pápežského princípu, v dejinách Cirkvi a sveta.

V roku 1821 umiera, mierne znechutený trvalými zmenami, spôsobenými revolúciou a nenapravenými bourbonskou reštauráciou.

Hlavné zásady jeho filozofie sú:

– spoločenské konanie sa skladá z konštantných, všeobecných javov, ktoré sa nemenia a nedajú zmeniť (viď dedičný hriech), preto je pokrokársky optimizmus zlepšovania abstraktného „ľudstva“ nereálny

- individuálny ľudský rozum je vrtkavý a nestály a preto musí existovať nejaký „kód“, Bohom darovaný človeku, pomocou ktorého rozlišujeme prirodzené spoločenské pravdy: týmto kódom je všeobecnosť určitých javov. Zakladanie rodiny, spoločnosti, štátu, rešpektovanie autority, strach z porušenia príkazov, tvoria konštantný a nezrušiteľný rámec spoločenského chovania. Každé revolučné snaženie je odsúdené na nezdar. Konštantné javy sa po umelom zrušení vrátia, väčšinou v degenerovanej a nekultivovanej podobe.
- individuálny rozum väčšinou nie je schopný odhaliť všeobecné zásady. Funkciu odhaľovania zásad má predovšetkým Cirkev na čele s pápežom, pomazaný panovník v štáte a výnimoční myslitelia v dejinách.
- toto všeobecné presvedčenie (obecný rozum) je emanáciou večného Božieho poriadku a stanovuje kritéria správneho spoločenského života. Individuálny rozum je zatažený dedičným hriechom, plodí omyly, bláznivé vízie a očakávania, ktoré nemôžu byť smerodajné pre život spoločnosti.
- v hierarchii pod obecným rozumom je tzv. rozum národný, kolektívna pamäť a skúsenosti určitej spoločnosti, pomaly nadobúdané v rámci dejinného procesu, ktoré sa nedajú zmazať a zmeniť pomocou abstraktných revolučných teórií.
- všetky spoločnosti, malé aj veľké: rodina, mesto, štát, korporácia, sú primárne jednoty, ktoré sú nadradené jednotlivcovi a ktorým sa musí jednotlivec podriaďovať. Sú zároveň morálnymi celkami, na ktoré vplýva dedičný hriech, takže sú schopné spoločného vzostupu aj pádu.
- osvietenstvo a jeho filozofia sú výplodmi individuálneho rozumu, odtrhnutého od reality, deštruktívneho, nerešpektujúceho tradície stáročného vývoja v spoločnosti.
- národ je špecifické spoločenské teleso s metafyzickým presahom; každý ma svojho špecifického a neopakovateľného ducha. Národ nevzniká len empiricky. Je to konglomerát ducha a hmoty.
- katolícka Cirkev na čele s pápežom je zdrojom spoločenskej kultivácie, zrušenia otroctva, úcty k žene a pod.

Louis de Bonald

Foto: Louis de Bonald

Zdroj: wikipedia.com

Vikomt de Bonald, pochádzajúci z provincionalnej šľachty, dôstojník v garde Ľudovíta XV. a starosta mesta Millau, je druhým zo zakladateľov autentického kontinentálneho konzervativizmu. Komplikovanosťou a štruktúrovanosťou svojho diela presahuje de Maistreho, avšak čo do štýlu za ním zaostáva. Taktiež striktný emigrantský postoj de Maistreho, je u de Bonalda nahradený, v rokoch Napoleonského cisárstva, snahou o konštruktívnu spoluprácu s režimom. Zo svojich osobných legitimistických názorov, v styku so spoločnosťou, nezľavil, avšak ich verejnú, knižnú prezentáciu „odložil“ prezieravo až na dobu bourbonskej

reštaurácie. Bonapartovi bol vďačný za vyškrtnutie zo zoznamu emigrantov a spolu so Chateaubriandom tvorili, s prihladením k ich talentu a prestíži, cisárom tolerovanú, dvojicu krypto-legitimistov. Spolu so Chateaubriandom prispieval do časopisov *Mémoire de France* a *Journal des Débats*. Od roku 1810 bol členom rady Cisárskej univerzity.

Ako spisovateľ na seba upozornil keď, ešte v emigrácii, vydal roku 1796 jednu zo svojich najdôležitejších prác *Theorie du Pouvoir Politique et Religieux dans la Société Civile Démontrée par le Raisonnement et l'Histoire* (Teória politickej a náboženskej moci na podklade rozumu a dejín). Spis oceňoval aj Napoleon. Po tomto spise uverejnil ešte tri pojednania: O prirodzených zákonoch sociálneho poriadku (*Essai Analytique sur les Lois Naturelles de l'Ordre Social* 1800), O rozvode (*Du divorce* 1801) Zklady legislatívy (*Législation primitive* 1802). Po vzniku cisárstva sa publikačne obmedzil na príspevky do novín.

Naplnil rozvinul publikačnú činnosť až po páde Napoleona a návrate kráľa. Stal sa poslancom za radikálnych konzervatívcov, zvaných ultras, dožadujúcich sa skutočnej, nie konštitučnej, reštaurácie starého režimu.

Bol ministrom v roku 1823. Spolu so Chateaubriandom prispieval do jeho časopisu *Le Conservateur*.

Po revolúcii v roku 1830 sa vzdal, na protest proti novému kráľovi Ľudovítovi Filipovi Orleánskemu a jeho režimu, všetkých funkcií a odišiel do rodného kraja. Tam žil počas zvyšných 10 rokov života. Zomrel v Lyone roku 1840.

Hlavné zásady jeho myslenia:

- odmietanie individualizmu (podobne ako de Maistre) a vyvodzovanie identity človeka z hierarchicky vyšších spoločenských entít (národ, štát, cirkev)
- z toho logicky plynie odmietanie individuálnych ľudských práv, atomizovaných a neukotvených v historickej skutočnosti; odmietanie deklarácie zvrchovanosti ľudu a dožadovanie sa „deklarácie práv Boha.“
- prirodzeným stavom človeka je život v spoločnosti; individuálny stav je abstraktnou fikciou, nikdy a nikde neexistujúcou.
- objektívny a nadľudský charakter jazyka a pojmoslovie ako aj platónska idea základných, Bohom vložených, ideí do ľudskej duše, ktoré umožňujú myslenie ako také; existencia pojmov, ideí a komunikačného média – jazyka odkazuje na existenciu Boha. Podľa Bonalda človek, na to aby mohol myslieť nejakú myšlienku, už musí mať nejaký vrozený pojmový základ, inak by niečo také ako myšlienka, alebo séria myšlienok, úvaha, neboli možné. Z toho plynie (ako aj u de Maistreho) nadradenosť Bohom stvorených obecných daností nad individualitou.
- stálosť a nemennosť Božích zákonov v prírode a spoločnosti
- monarchia je prirodzeným usporiadaním spoločnosti, kopírujúca Božie hierarchické usporiadanie sveta.
- zdrojom politickej moci je Boh a nie ľud.
- nutné a prirodzené sú podľa Bonalda: rodina, kráľovská moc, súkromné vlastníctvo, hierarchia, poslušnosť detí voči rodičom a poddaných voči panovníkovi, náboženstvo a aj literárne druhy.

– kráľ je len sekretárom Bohom stvorenej prirodzenosti, nemôže proti nej konať. Revolucionár je pandant k satanovi; chce ničiť a búriť sa aj vtedy keď si myslí, že ide reformovať a budovať. Prirodzený rád ho ale nakoniec donúti robiť to, čo nikdy nechcel – budovať hierarchiu (viď všetky revolúcie). Bonald píše: „Keď podliaci triumfujú, tak parodujú spoločnosť: majú svoju vládu, svoje zákony, svoje tribunály a dokonca aj svoje náboženstvo a svojho boha; dávajú zákony chaosu, aby ho upevnili – hľa, aká hlboká a prirodzená je idea Rádu.“

– Bonald bol prvý kto formuloval myšlienku protikresťanskej revolučnej série zloženej zo stupňov: gnostická revolúcia, protestantská a Francúzska revolúcia. Všetky mali podľa neho emancipačný a egalitársky charakter. Gnostici sa chcú rovnať Bohu, protestanti pápežovi a jakobíni kráľovi.

– sloboda je súhrn privilégií a práv nadobudnutých v procese dejín a nie liberálny a individualistický abstraktný koncept. Bonald obhajoval stredovekú pluralitu rodiny, korporácií, stavov a provincií.

– Bonald odmieta ekonomický liberalizmus a voľný trh. Odmieta nadvládu bankárov, obchodníkov a advokátov. Predpovedal bezhlavý konzumizmus ako výsledok nadvlády ekonomizmu a kapitalizmu.

René de Chateaubriand

Foto: René de Chateaubriand

Zdroj: wikimedia.com

Vplyv tretieho zakladateľa kontinentálneho konzervativizmu, oproti Bonaldovi a Maistreovi, bol čo do popularity a literárnej slávy neporovnateľný. Chateaubriand bol literárnou hviezdou, zakladateľom romantizmu, miláčikom žien a salónov, štylistom a štylizátorom vlastného ega na úrovni, o ktorej sa predchádzajúcim dvom ani nesnívalo a určite o ňu ani nestáli. Celkovému naturelu jeho povahy zodpovedá aj štýl jeho konzervativizmu. Chateaubriand je verný legitimista, obhajca kresťanstva, avšak jeho prístup je citový, estetický, romantický.

Pochádzal z veľmi starobylej bretónskej šľachtickej rodiny. Slúžil v armáde a ešte pred revolúciou sa dostal do literárnych kruhov Paríža. Príznačné pre neho ako romantika je, že za jednu zo svojich inšpirácií považuje aj dielo Jeana Jacquesa Rousseaua. Po revolúcii odchádza do exilu, konkrétne do Ameriky. To ho uchránilo pred osudom značnej časti jeho rodiny, ktorá skončila pod gilotínou.

Po návrate sa dočkal literárnej slávy a v roku 1802 vydal svoju najslávnejšiu knihu Génieus kresťanstva, ktorá z romantického pohľadu oslavovala vplyv kresťanstva na kultúru. Význam tejto knihy spočíva v jej nesmiernom dopade na európsku porevolučnú spoločnosť. Chateaubriand dokázal dať kresťanstvu punc salónnej atraktívnosti. Byť kresťanom prestalo vzbudzovať hanbu a stalo sa módou. Bohužiaľ, ako každá móda, ani táto dlho nevydržala.

Literárna sláva mu otvorila cestu k diplomatickej kariére za cisárstva. Po zavraždení vojvodu z Enghien, na Napoleonov rozkaz, podal demisiu. Návrat Ľudovíta XVIII. oslávil a dal sa do služieb reštaurácie. Bol veľvyslancom aj ministrom zahraničných vecí. Postupne lavíroval medzi ultraroajalistami a liberálmi. Ako dôsledný legitimista odmietol revolúciu z roku 1830 a zostal verný Karolovi X.

Ako jeho najväčšie dielo sa nakoniec ukázali jeho rozsiahle Pamäti zo záhrobia, ktoré vyšli po jeho smrti. Zomrel počas revolúcie v roku 1848, napomínajúc na lôžku svojich obdivovateľov, ktorí kričali: „nech žije sloboda“ – „áno, priatelia, ale predovšetkým – nech žije kráľ!“

Hlavné zásady jeho myslenia:

- obhajoba individualizmu v rámci konštitučnej, ale legitímnej, monarchie (duch romantizmu, Rousseaua a určitej aristokratickej a literárnej anarchie; opak voči Bonaldovi a Maistremu)
- obhajoba slobody
- z toho plynie (pre demokratov – paradoxne, pre rozumných – logicky) obhajoba aristokratizmu, práv šľachty a privilégií, odmietanie rovnosti a demokracie
- kresťanstvo bolo vždy garantom kultivácie ale aj slobody individua a to aj slobody politickej
- kresťanstvo a európska kultúra sú totožné
- kresťanstvo „objavilo“ prírodu ako objekt estetického záujmu, na rozdiel od pohanstva. Príroda prebúdza ušľachtilé city, vážnosť, zamyslenie a kontempláciu Boha.
- všetky zmeny v dejinách sú si podobné a porovnateľné a jedinou istotou je Kríž.
- kladenie dôrazu na citovú a estetickú stránku pri obhajobe kresťanstva. Poukazovanie na krásu kresťanstva, jeho umenia a architektúry, menej už na argumenty teologické a racionálne, v protiklade k Maistremu a Bonaldovi.
- obhajoba monarchizmu v jeho konštitučnej podobe

Záver

Myšlienkové zdroje a autori, z ktorých vychádza autentický kontinentálny a katolícky konzervativizmus, sú prakticky nezávislé na anglosaskom myšlienkovom svete protestantského liberalizmu. Aj v ďalšom vývoji si udržiaval kontinentálny katolícky konzervativizmus odstup od liberalizmu, o čom svedčia mená ako Adam Müller, Antoine Blanc de Saint-Bonnet, La Tour du Pin, Donoso Cortés a ďalší. Rámec, v ktorom sa pohybuje tento konzervativizmus, bol vytvorený hore uvedenými autormi a s určitými modifikáciami je používaný dodnes. Tam kde je umelo nahrádzaný liberálnym „konzervativizmom“ môžeme usudzovať skôr na dôsledok mocenského vplyvu anglosaského sveta po I. a II. svetovej vojne. S úpadkom tejto moci, zanikne pravdepodobne aj tento vplyv. Otázne je, čo ho nahradí.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/zaklady-kontinentalneho-konzervativizmu/>